

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

Պոչտային համար	
Տարեկան	12 ֆր.
Վեց ամսյ	6 "
Առանձնակի համար	
Տարեկան	15 "
Վեց ամսյ	8 "
Անկերիկայի համար	
Տարեկան	3 ֆր.
Վեց ամսյ	1.50 "
ԿԱՆԻՍԻՅԱՆ ՎՃԱՐՄԱՆ	

Գրականության համար 40 սանթիմ
 և իսկ վերջին երեսի համար 20 սանթիմ և երեք երեսի սանթիմներու համար 20 0 սանթիմ կրկնայ :

Պոչտային համար ձեռքի
 (15 ԱՅՆԻՍ)
 Վաճառքի համար ձեռքի 10 սանթիմ

ՇԱՐԺՈՒՄ

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ
 ԵՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՉՈՐԵՔԻՆԱԲԻ ԵՒ ՇԱՐՋՈՒՄ ՕՐԵՐԸ

Отговорникъ: Д-ръ Мѣгѣрджичъ Вартавъ

Նամակ եւ դրամ ղրկելի
 հոմալոստրոսին հասցիկի
 —
 Редакция на вѣстникъ
 «Шаржумъ»
 Варва
 Redaction du journal
 «Charjoun»
 Varna (Bulgarie)

Գրականության համար ձեռքի
 (20 ԱՅՆԻՍ)

ԲԵՐԼԻՆԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Ռուսական «նոստրո» թերթը Մակեդոնիայի մասը վիճակի մասին խոսելով, նկատում է թէ՛ մամուլակա և բերլինի գաղնագրութիւնը փոխել սրովհետեւ այդ գաղնագրութեան ստեղծած կապուցութիւնը փոփոխութեան է կարուս :

Բերլինի գաղնագրութիւնը իր սպասարկէն խոստոված է որովհետեւ այդ գաղնագրութեան հակառակ, Ռուսիայի միացրված է իր սպասարկին, Բոսնիա և Հերցեգովինա գետ Աւստրիայի ձեռքում են գտնվում, Հայաստանի և Մակեդոնիայի բարեկարգումները իրագործված չեն : Կարծր, գաղնագրութեան արամագրութիւնները ոչ միայն իրագործված չեն, այլ և հակառակ գործեր են տեղի ունեցել :

Մինչև հիմա եւրոպական թերթերը պահանջում էին իրագործել այդ շարաբաստիկ գաղնագրութիւնը, մանաւանդ «նոստրո» թերթը, իսկ այսօր առաջարկվում է փոխել : Այդ քոք գրապատճառը թող ու ճնշված ժողովրդների անասանի կացուցութիւնը է, թէ մի ուրիշ բան :

Բերլինի գաղնագրից մենք էլ սպասելիքներ ունինք. այդ մեռած գաղնագրի մեռած 61րդ յօդուածն է որ հայերիս մի փոքր տանելի կեանք է խոստացել և սպազայում մի քաղաքական միութիւն դառնալու յոյսը վառել, բորբոքել մեր մէջ, եւ ահա այսօր, 23 տարի յետոյ, հարց է բարձրացվում այդ գաղնագրի փոփոխութեան ենթարկել : Ըրջմարիտ է, այդ հարցը բարձրացնում է մի ուրիշ թերթ, որը քաղաքական շրջանակների վրա ոչ մի ազդեցութիւն ունի, ինչպէս և ամէն թերթ, բայց իսկապէս կարող է պատահել որ եւսպական պետութիւնները մի օր, իրենց բոլորովին ազատ զգալու

համար, մտածեն ամբողջովին ստանալու անի այդ գաղնագրութիւնը :

Հայերիս համար այդ գաղնագրութեան փոփոխութիւնը կարող է թէ փրկարար և թէ կորստաբեր լինել. փրկարար այն դէպքում, երբ հայկական խնդիրը տեղի պարզ, որոշ և գործնական կերպով գրվի նոր գաղնագրութեան մէջ. կորստաբեր՝ երբ հայ ժողովուրդը քաղաքական միութիւն կազմելու անարժան համարվի և նրա խնդիրը բոլորովին վերջնի ստպարէլից :

Ինչ էլ որ լինի այդ գաղնագրութիւնը, այսօր նա քաղաքական աշխարհի առջեւ մեր պահանջների հիմն է կազմում, իսկ եթէ վաղը բոլորովին շնչվի նրա մէջ յօդուած մեր գտնված յօդուածը մենք ինչ լեզուով և ի՞նչ հիմքով ենք խոսելու եւրոպական ցած գիպոմատիայի հետ. նա իր ձեռքով մեզ համար որոշած իրաւունքները չէ յարգում ուր մնացին մեր ազատ լինելու ձգտումները : Իսկ Սուլթանի մասին էլ ասելիք չըլայ, նա իր սուրը տեղի լաւ կը սրի :

Երկար ու ձիգ տալ ինքն է որ մենք զե՛ս, անհամար զե՛ս ենք տալիս, գոնէ Բերլինի գաղնագրի մեզ բաժին ընկած յօդուածը իրագործելու համար, և յանկարծ այդ իրաւունքներն էլ, մեր այդ աննկրթն էլ մէջտեղից վերանան, էլ ի՞նչ կը լինի մեր վիճակը : Մահ :

Մենք հայերս զժբախտ ազգ ենք. օտարների օգնութիւնը մեզ շատ քիչ է հասել, իսկ վրասը շատ : Մեր գլխի ճարը տեսնողը միշտ մենք ինքներս ենք եղել վտանգաւոր և ճակատագրական բոպէներում : Մեր ներկայ կացութիւնը այնքան վտանգաւոր է, գուցէ որչափ չէ եղել յազկերտները և Լէնկիթեմուրների ժամանակ. կրկին մենք ենք պարտաւոր մեր փրկութեան միջոց գտնելու : Եւ այդ փրկութեան միակ միջոցն է ուժը, սպաննիչ ուժը, որպէս զի ու է քաղաքական փոփոխութիւնների ժամանակ այդ ուժով կարողա-

նանք մեր իրաւունքները պաշտպանել ոչ միայն վերջնական շնչումբց ազատ մնալու, այլ և նոր գոյութիւն ստանալու համար :

ԹՂԹԱԿՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. ՊՈԼԻՍ. 11/24 Յունուար

Բամազանը անցաւ, Պայրամն ալ անցաւ : Սովորական ու ամէն առեւ կապիային միմտութիւնով կրկնուող կատակերգութիւնները այս անգամ ալ կատարուեցան : Բանտերը լեցուեցան, Պայրամին նորէն պարպուեցան. ամբաներով կամուրջի տակերն ու երկտըզէն մինչև Էսկի-Սէրայ տանող երեք ճամբաներն ալ մարդկային միտով պարփակուեցան : Ու աս ամէնը անոր համար միայն որ նապաստակը ծովով փախի մարգարէին չուրը համբուրելու :

Պարտք կը համարիմ «Բոսնիա մէջնի» թերթին մէկ փոքրիկ սխալը շտկել : Տիրաբէրյար մեծ խիստ մեծ պատիւ կընէ Համբա, երբ կը կարծէ որ «կամուրջէն անցաւ» : Ո՛չ, ատ նապաստակի սիրտով ճիւղը այդչափ քաղաքութիւն չունի, որ Պէշիկթաշ, Սուլթանաբադ, Թոփհանէ, Ղալաթիա և այլն ցամաքով անցնի : «գող սիրտը գող» :

Մահմէտի հետեւողներու տօն օրերն անցան, սկսեցաւ կրկին սեւ ու մութ իրականութիւնը :

Չեմ գիտեր արդեօք ընթերցողներս կը յիշեն հանգուցեալ Պարոնեանի մէկ սրախօսութիւնը. թուրք կառավարութիւնը տարին «երկու ամիս ունի» ծառայողներու ամսական բաժնելու խնդրին մէջ : Յիրախ՝ տարին երկու անգամ հաշիւ ամսական կառնեն թուրք ծառայողները :

Պայրամի առթիւ ամսական մը կայ. գրողէն—մահէն՝ բայց նորէն ամսական մըն է, պոչէն խալուած, քիթը կտրուած, գլուխը ճզմուած—գէթ ամսական մը . . .

Այս տարի ատ ալ զժուարացան գտնել և միայն շատ քիչ ծառայողներ առին ատ կէս ամսական ալ :

Անցեալ տարի, եթէ ընթերցողը կը յիշէ՛ նոյն պարագային Պէրլինի «Տէօյլէ Պանքն» էր որ Համբաի օգնութեան հասաւ, 200 հազար ոսկի 7 0/0 տոկոսով պարտք տուաւ 10 ամսուան մէջ վճարելու լինցնելու պայմանով : Հասկցի՛ր, ընթերցող, այն ատեն Պաղատտի երկաթուղիի մենաշնորհի խընդիրը կար, ատոր համար գերման պանքան տուաւ սակաւ. իսկ այս տարի ատ ալ լեւա չի կայ. ուսական քաղաքականութիւնը, ուսա պահանջները անանցանելի քար մը նետեցին Պոլիս՝ Պաղատտի գծի փայփայած ծրագրին առաջ : Սուլթանական իրատէն, որ իբր թէ կը յսնանէր ատ գծին կառուցումը գերման և Ֆրանք գրամատէրներու՝ երեւցաւ ուղիղ 13 ամիս առաջ : Երկու հետազոտող քոմիտեաներ գնացին մինչև Պատրա և ուսումնասիրեցին ու եկան : Ամէն ոք կը սպասէր թէ կառուցումը պիտի սկսուէր 1900ի մարտ ամսին, Բայց . . . ամէն ինչ շուրը ինկաւ. ուսական մատը մտաւ գործին մէջ : Միւս կողմէն աղուէս Համբա զգաց, որ հետեւեալ Պայրամին ստակ պէտք պիտի ըլլայ, խընդիրը «անչուան հորը կախեց». ոչ «չէ» ըսաւ, ոչ «այո» : Ու այս տարի, պայրամի առթիւ նորէն մաղաղործապետը գիմեց Տէօյլէ Պանքին, ստակ ուղեց, քառորդ միլիոն ոսկի. ստակի փոխարէն խոշոր «քիթ» մը ստացաւ. անցեալ տարուան պարտքն ալ ուղեցին . . . ու Համբաի անճոռնի քիթը աւելի խոշորացաւ :

Բայց Բամազանի ու Պայրամի համար ստակ պէտք էր :

Համբա գիմեց Կարմիր-Մոմ, հոն գերման նաւերուն համար ածուխի կայարան մը ծախեց «բուն ածեց, կրկուն տաշաւ» : Ատկէ եկած ստակը մինչև տեղը հասաւ, շոգիացաւ գնաց :

Այն ատեն Համբա գիմեց իր գերագոյն միջոցին, բայց քիթն նորէն հարուած կերաւ ու աս աւե-

գամ զէջ հարուած : Արդէն գրած եմ ձեզի, որ Համբար առանց միջազգային առողջապահական յանձնաժողովի նախօրօք համաձայնութեան տօքթէօն Վիթալիս մեռածի տեղ նշանակեց իր վրատահելի վարձկաններէն մին : Գրած եմ նոյնպէս, որ յանձնաժողովը չի համաձայնեցաւ և մասնաւոր խորհուրդներ սկսեց կազմել Ռուսական պատուիրակի բժիշկ Փարագանովսկիի տունը : Ինսպանական խորհուրդն իրար անցաւ : Կծու նօթա մը տուին արտաքին գործոց նախարարին Համբարի ներկայացնելու համար : Նախարարը ետ դարձուց՝ ըսելով որ ինքը չի համարձակիր այդ գրութիւնը Համբարի ներկայացնելու, որովհետեւ չափազանց խիստ է գրուած . . .

Ինսպանները իրենց ձեռքով զրկեցին պալատ : Համբար հասկըցաւ, որ տիրութեանը արտաքին անդամ Գծի շարդերուն ժամանակին պէս երկմտ չեն խօսիր՝ պոչը քաշեց և խոնարհեցաւ : Իր իրատեսով նշանակած մարդը ետ առաւ :

Իսկ այս ամէնուն դադարիբը նորէն անիծեալ «տակն» է : Ընթերցող, միջազգային յանձնաժողովը՝ նաեւրէ, կառքերէ, երկվթուղիներէ և այլ բաւական եկամուտ ունի, որ Քաէաի Լիօնէի պանքան պառկած է խորհրդի նախագահ Գարագանովսկի բժիշկին անունով : Ատ խոշոր գումարը նշանակուած է միայն ու միայն վարակիչ հիւանդութիւններու դէմ կռուելու առողջապահական միջոցներու համար : Զուրը ինկնողը՝ ձեռքը կը նետէ փրփուրներու : Ստակի պակասութեան ծովին մէջ խեղդուող Համբար աչքը տնկած էր առ գումարին : Կուզէր առնել և Պայրամի ամսականները բաժնելու իսկ ատոր համար պէտք էր խորհուրդին մէջ մէկ ձայն մը եւս շահել, որպէս զի ձայններու բաշխումը եւս կազմուի ու վճիռ կայացուի եղած գումարին կէտը :

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն

ԱՆԻՐԱԻ ՏՐՏՈՒՆՁԸ

(Ըստ 281 ր/ս. և և վերջ)

Երբ ազգ մը նիւթայէս ապահով է, երբ ազատ ու անկախ կեանք մը կը վարէ, զերծ սպառնալից վտանգներէ եւ վաղահաս հալածանքներէ, այն ատեն կրնայ փայլիլ և հոյակապ հանձնարներ ծնիլ ու զարգանալ արտաքինը : Ամբողջ պատմութիւնը մեզի կրնայ փաստեր առ այդ մասին : Յունաստան, Իտալիա, Անգլիա, Ֆրանսա, Ապանիա, իրենց Սոփոկլէաները, Եսքիլոսները, Վիրգիլիոսները Եւրոպիաներն ու Միլտոնները, Տէֆօրդները, Մոլիէրները եւ Քալտէ-

յանձնելու կառավարութեան տրամադրութեան : Ատոր համար ալ Փարիզիան բժիշկի մը նշանակուելը տեղի ունեցաւ : Բայց օտարազգի պատուիրակները և ղեկավարները զիջելը կը մտածեն այն, ինչ Համբար ցերեկը հազիւ կրնայ խորհիլ : հասկցան ու քիթն զարկին, տեղը նստեցուցին :

Պայրամի օրը, առտուն կանուխ Համբար իջաւ Տօլմա Պախչէի պալատը : Սէլամըքէն ետքը տեղի ունեցաւ պաշտօնեաներու և ղեկավարներու ընդունելութիւնը : Համբար բազմած էր փառաւոր գահի մը վրայ, 30 օր ծով պահելէ ետքը ազահօրէն կերած, ստամոքսը լի փլեցուն պաշտօնեայ մը, (կարծեմ ներքին գործոց նախարարը) ուշագնաց եղաւ ու թրամփի փայտէ սանդուխներու վրայ գլորուեցաւ : Բաւական ու ժող ձայն մը ելաւ, դահլիճը դարձեցաւ պէտք էր այդ վարկեանին տեսնալ Համբարի ժանգոտ երեսը, գոյն տուաւ, գոյն առաւ, մուկի մը ծակը այդ վարկեանին 100,000 ոսկի կառնէր՝ որ մտնէր, ծածկուէր : Խեղճը կարծեց թէ իր Կէմ դաւազանութիւն մը սարքուած էր և այդ ձայնը ազգանշանն էր Եփոթեցաւ, ծուլակ ինկած մուկի պէս շէր գիտեր ուր փախչիլը : Ներկայ եղող օտարականներու ծաղրը, բացարձակ քրքիջի փոխուեցաւ և առ առ իր սաստիկացուց Համբարի վախն ու ամօթը . . . Այսօր այդ դէպքը ամէնուն լուսակցութեան ու ծաղրի նիւթն է եւրոպացի տիրութեանը շքանքնին մէջ :

Իւրեքէն վարդապետ տեղս հասաւ : Այս անգամ արդէն Սրմանեանն աղէկ գիրք մը բանեց : Մաշեց սօքերուն տակ Բ. Գրան ու պալատին շէմքերը : Եյնչափ գնաց եկաւ, սղաշեց, պառկա-

րոնները կամ Սէրվանդէաները ծնելու համար ունեկարներու պէտք ունեցան, այսինքն անանկ շրջաններու, ուր ազգը յաղթական, տիրապետող, պիրճանքով ու ճոխութեամբ առիտ պէտքը կը զգար կարողաւ, սքանչանալու զեղեցկագիտական նրբին ու կատարելագոյն վայելքները ըմբռնելու : Նման շրջան մը մենք, հայերս վաղուց չենք ունեցած, եւ վաղուց է որ հայ հանձարները զարգած են ծնելի մեր մէջ : Երեմիանի յիշատակած անուններէն շատերը, իրենց որոշ կարեւորութիւնն ունենալով հանդերձ, հեռու են իսկապէս հանձար ըսուելէ : Ժամանակին քիչ կամ չատարձակ հանձար, իրենց պարտաւորութիւնն ու զոհող վտուած գրողներ են մեծ մասամբ, եւ կամ հզօր կամքով, յամառ ու համբերատարօրէն աշխատելու կարողութեամբ օժտուած նկարագիրներ, որոնց գործը շրջանին

անց, որ հայ վարդապետը նաեւն ուղղակի Զապիթէ գափուտի չի տանին, այլ ուղիղ Պատրիարքարան բն, Կերշապէս յաջողեցաւ : Իւրեքէն Պատրիարքարանն է զեռ եւս ու բաւական ծանր հիւանդ : Մինչև օրս զեռ քըննութիւն կամ հարցում չէ եղած իրեն :

ԲԱԺ

ՊՈՒՐԿԱԶ, 4 Յունուար

Շարժ Երեկոյան շոգեկառքով քաղաքս ժամանած էր Սլիվիէի նորընծայ քահանան, Տէր Վաղինակ Տէր Մինասեան, և որ ըստ խնդրանոց տեղոյս ազգային պաշտօնական մարմնոց, կազմողի օրը Ս. պատարագ մատոյց և ազգու ու ոգեւորեալ մի քարոզով, խօսեցաւ ժողովրդեան առ ազգն և առ եկեղեցին ունեցած պարտաւորութեանց վրայ : Յետ եկեղեցական արարողութեանց, ամանորի առթիւ մի զպարտական հանգէս կատարուեցաւ : Վարժարանի երկուսն սանունք օրուան հանդէսին յարմար ոտանաւորներ արտասանեցին և երգեր երգեցին : Ուշադրութեան և միանգամայն գոհունակութեան արժանի էր աշակերտաց և աշակերտուհեաց լաւ արտասանութիւնն ու երգեցողութիւնը :

Առիթէն օգուտ քայելով մեր շերմ և սրտագին խնդակցութիւններն կը յայտնեմք Տնօրէնրէն ուսուցչին՝ Տ. Մ. Գէն. տիկեանի որ իր աշխատութեամբ խնամք կը տանի իրեն յանձնուած մասաղ սերունդի բարոյական և կրթական դաստիարակութեան մասին, և միանգամայն կը մաղթենք կարողութիւն ու յաջողութիւն :

Հանդէսի աւարտումէն ետք, կրկին խօսեցաւ Տէր Վաղինակ հայրն, և օրուան հանդէսին նշանակութիւնը բացատրելէ զկնի, ժողովրդեան ուշադրութիւնը հրաւիրեց Հայաստանի հազարա-

ւոր որբերու վիճակին վրայ, և խնդրեց որ Պուրկազն ալ իր Որբախնամը ունենայ և հանդէսը փակեց պահպանելով մը :

Պուրկազի ժողովրդեան ամէն խաւերուն հետ շփուելով ցառով տեսանք թէ՛ նախկին համբարախնամ թիւր, սէր ու միտ թիւր չէր մնացած : Երկպառակութիւններ և անհասկացողութիւններ ըսին գրած էին ժողովրդեան մէջ, և մեծաւ մասամբ անտաշքեր մնացած են դէպի վարժարանը և դէպի եկեղեցին :

Պուրկազցիներ, ըսէք խնդրեմ, ինչո՞ւ կը զլանաք ձեր աշակցութիւնը դէպի վարժարանը և դէպի ազգն, ու ձեր պարտականութիւնը չէք կատարեր : Յաւելով կը գրեմ թէ՛ մեր հայաստանցի էղբայրներն ալ սկսած են պաղ աչքք նայիլ իրենց ազգային եկեղեցւոյն : 500ի մօտ հայաստանցի պանդուխտներ կան Պուրկազի մէջ : Կիրակի օրեր հազիւ 10 հոգի ներկայ կը գրտնուիլ եկեղեցական տարրուցութեանց :

Պուրկազի հայ ժողովուրդ, հայաստանի եղբայրներ, տեղացիներ ու գաղթականներ, խոքս ձեզ կուզեմ և կը յորդորեմ, որ վերջ մը տաք հայութեան այս անպատուաբար վիճակին : Աղբի ընդ հանուր շահը նկատի առնելով, եթէ քիչ մը փոխադարձ գոհողութիւն յանձն առնէք գլխացած եղէ՛ք, որ ամէն ինչ կը կարգադրուի :

Ա. Կալանտար

ՆԱՍԱԿՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍԱՍՆԻՑ 4(

ՌՈՒՍԱՍԱՍՆԻ SU.ՃԿԱԶԱՅ
Գ Ա Ղ Թ Ա Կ Ա Ն Ե Ր Ը

Գ. Երկրագործները, (2200 տուն կամ 17600 հոգի) :

Հայը մեծամասնութեամբ երկրագործ ժողովուրդ է արդէն : Կովկասի մէջ անգամ, ուր բնիկ հայերը ներ-

առաջ իբրեւ հանձարի արդիւնքներ կը փառաբանուէին, այսօր մոռացումի մէջ թաղուած են : 1789ի Ֆրանսան անգիրն գրականութիւն մը ունեցաւ, բոլորն, արիւնայի, ամբողջ շիջող ու աւելնող զեղուն : Վօրթէն, Տրամուրէն, Պատայիէ ար Սէվիլի հեղինակը ու զեռ ուրիշ շատեր, ժամանակին կ'ըն մեծ հանձարներ կը նկատուէին : Որովհետեւ յեղափոխական ու խանդավառ Ֆրանսան, իր յուզումներուն մէջ, ահաւոր ու սարսափելի անակնկալներով յի կախորձէր այն ամէն գլուխներէն որոնք սրբին կը յուրեւնի եւ որոնց մէջ կրնար յայտնուիլ իր պատմութիւնը հոգեւոյն աններող վրէժի : Այսօրուան հանրապետականը, իր սեւ ու պարզ քօթիւմով, իր դրական ու ինքնիշխող մարդու համոզումներով, անհամ ու ուսուցիկ կը գտնէ այդ գրականութիւնը ու մէկդի կը նետէ զայն, որովհետեւ, իսկա-

քին վաճառականութեան տիրած են— սուսներու նախանձը շարժելու աստիճան— գարձեալ գիւղացիները ահագին մեծամասնութիւն կը կազմեն:

Այդ համեմատութեամբ գաղթականներու մէջ երկրագործ տարրը բնականօրէն խոշոր թիւ պիտի կազմէր, բայց ոչ այնքան մեծ տոկոսով ինչպէս հիմայ է. ասոր պատճառը, երկրին մէջ տիրող աննպաստ պայմաններն են, որոնց տակ սկզբէն ի վեր մասնաւորապէս ճնշուած է եղեր երկրագործ դասը:

Երկրագործները բոլորն ալ Տրապիզոնի վիլայէթէն են. Չարապիզոնի գաւառէն 1250 տուն, Տրապիզոնի գաւառէն 650 տուն, Օրտուի գաւառէն 300 տուն Աստանայէ միայն 600 տուն կայ երկրին մէջ սեփական հողեր ունեցող եւ հազիւ 300 տուն կողմասի մէջ հողատէր:

Կը բնակին. Պատմի շրջակայ Ախալէն եւ Մախանձաուր գիւղերու մէջ 50 տուն տրապիզոնցիներ, գողթած են կոտորածներու հետեւանքով, երկրին մէջ հողատէր, այստեղ վարձակալ, կը մշակեն ցորեն, լազուս եւ բանջարեղէններ. նոյնպէս վառելու անուի կը պատրաստեն, հազիւ կապրին:

Սոխումի եւ Կառուղի շրջանը ամեն աստուար գաղթականութիւնը կը պարունակէ, 800 տուն, որոնցմէ 400 տունը ճանիկցիներ են (Չարապիզոն, Իւնիա, Փաթսա եւն), հին գաղթականներ են, երկրին մէջ սեփականացուցող, կը բնակին Մեպելուտա Փիսիցիսա, Անտիա, Չաուսթ, Չոպանլի եւ Մծարայ գիւղերու մէջ: Մծարացիները մօտ 200 տուն ժամանակին սուսնապատակ գրուած են եւ ստացած են արքունական հողեր:

Մծարայի մէջ կար մի փայտաչէն դպրոց, որը փակուեցաւ հայոց ծխախոտի դպրոցներէ հետ, այս գիւղին եւ այս Երեւանայի մէջ 10 տարի զարման լի տոկուսութեամբ եւ անշահասիրութեամբ գործեր է թիֆլիսիցի Յակոբ Մուրադեան որ յայտնի է Մշակի Մուրադի եւ Ազգագրական Հանդէսի մէջ իր զգալուն յօդուածներով եւ ուսումնասիրութիւններով: Մուրադեան ապրուստի հոգսերով ծանրաբեռնուած հեռացեր է իր սիրելի համալսարանէն, որոնք զեռ երկար իրջելու են անոր անկաշառ եւ ճշմարտապէս ճայնը: Մծարայի մէջ մինչեւ նախորդ տարի կը մնար գաղթականական շրջանի գործակալ քահանայն, այժմ գործակալը հեռացուած է եւ գործակալութիւնը միացուած է Կուսթայիսի հետ:

Մեպելուտա միակ գիւղն է, որ մաս մը տաճկահայրտակ գաղթականներ կարողացեր են հողատէր դառնալ, շնորհիւ Մուրադեանի ջանքերուն: Մեպելուտայի մէջ Մուրադեան մի խոշոր հող գնած էր (2500) րուպ, արժուքով (Երեւան), ասորէ տարի մաս մաս վճարելու պայմանաւ, գիւղացիներու սպիտակութիւնը եւ փոխադարձ նախանձը անյաջողութեան մատնեց այդ գիւղացիի ծրագիրը եւ կալուածը եւ վերադարձուեցաւ տիրոջ:

Փիսիցիսի գիւղացիներն ալ հողատէր պիտի ըլլային եթէ մի լիւրը վաճառական, (Տրապիզոնցի ուսուսակատակ վարդան Պուզ օղլի, այժմ մեռած) չյափշտակէր անոնց սեփական հողերը: Գիւղացիները շատ ավանկերով կը գնեն փիսիցիսա ըսուած տեղի անտառները եւ անաղին աշխատանքով կը հիմնեն համառուն գիւղը. անձանթ լի ելով տիրող օրէնքներուն եւ միւս կողմէ քիչ շատ պաշտպանութիւն գտած յիշեալ վաճառականի կողմէ, կայուածաթղթով կը շինեն անոր անուան, ստորինը յետոյ Պուզ օղլիներ իրենց տէր յայտարարեցին Փիսիցիսայի եւ խեղճ գիւղացիները դարձան վարձակալներ:

Օրտուցիները 250 տուն, կը բնակին Եւչարա, Կիւմիւշ տէրէ, Չալթիլիս, Գուրք տէրէ, Չաուսթ գիւղերու մէջ, մեծ մասամբ հին գաղթականներ են եւ երկրին մէջ սեփականացուցող, այդտեղ եւս անհող:

Տրապիզոնցիները 150 տուն, կը բնակին Պուրճ, Կոտոր եւ Մեպելուտա գիւղերուն մէջ, մեծամասնութիւնը նոր գաղթականներէ կը բաղկանայ, երկրին մէջ բացառութեամբ հողատէր են, այստեղ անհող:

Սոխումի շրջանի գաղթականները կը մշակեն ծխախոտ (տարեկան 10000 փութ կամ 1 300000 օխա) եւ ուսելու համար լազուս. ամենաընտիր ծխախոտը կընէ Մծարա եւ Չալթիլիս գիւղերէն, ուր փութը մինչեւ 18 րոկը ծախուէ. ծխախոտի տեսակներն են Սամսոն եւ Տրապիզոն:

Եկեղեցիներ կան, Մծարա Փիսիցիսա, Գուրք տէրէ Պուրճ, Մեպելուտա գիւղերու մէջ, 4 գաղթական քահանաներ կը հովուեն կամ աւելի ճիշդ կը կողոպտեն այս շրջանին գողթականները: Սոխումէն նաւով 7 ժամ հեռու ծովեզերեայ ւաչիլ գիւղաքաղաքի ետեւ լեռնադաշտերու վրայ բնակած են 250 տուն հին գաղթականներ. մեծ մասը հետեւեալ տեղափոխուած Սոխումի շրջանէն. երկրին մէջ անհող եւ եւ այս տեղ վարձակալ

ճանիկցիներ են, կը մշակեն ծխախոտ եւ լազուս. ունին փայտաչէն եկեղեցի եւ մի քահանայ:

Սոչին հազիւ 1 ժամ նաւով հեռու է Ատլէրէն. Չարապիզոնցիները 300 տուն կը բնակին Սոչիի Գուլու տէրէ, Կապալքի, Կարի Լոյ, Վառտան, Ուշ տէրէ, Արաուճ գիւղերու մէջ. հին գաղթականներ են, երկրին մէջ անհող, այստեղ վարձակալ կը մշակեն լազուս եւ ծխախոտ:

Տրապիզոնցիները 200 տուն հաստատուած են Վարի Լոյ, Կուրանսքի Սոչապաչի, Չեֆանոզ գիւղերու մէջ մեծ մասամբ նոր գաղթականներ երկրին մէջ ընդհանրապէս հողատէր, այստեղ վարձուոր, կը մշակեն ծխախոտ եւ լազուս:

Եկեղեցիներ կան Գուրի տէրէ, Լոյ, Ուշ տէրէ, Սոչա պաչի գիւղերու մէջ, 4 քահանաներ ունին, որոնց մէջ իր լրբութեամբ ծանօթ է Տ. Նիկոլոս Պետրոսեան. այս քահանան էր որ 200 ր. արարողութեան ծախս չստանալուն համար չի թաղեց Տաւրաշ քահանան որ եպս. է մը աւելի օգտակար դարձած էր. Տրապիզոնի գաւառին մէջ 30—40 տարի առաջ հարիւրաւոր տներ փրկելով անխուստիքի իսլամացում է: Բայց ի վարձատրութիւն պատրիարքարանը զինքը կարգալոյծ ըրած էր մի սխալ պատկի համար եւ երբ չբաւոր վիճակի մէջ 92 թւին եկաւ վախճանեցաւ Սոչիի շրջանի մէջ, իր գիւղէն 200 ր. պահանջեցին եւ զլացան օրհնել իր նշխարները. թէպէտ 40—50 վերստ հեռու Սոչիս, ճիլվիկա, Սատովա եւն գիւղերու մէջ ցրուած են ճանիկցիներ, մօտ 300, տուն բոլորն ալ հին գաղթականներ են. կը մշակեն լազուս եւ ծխախոտ:

Աստանայէ մաս մը հողատէր է եւ տաճկահայրտակ: Կառավարութիւնը կստիպէ սուսնապատակ լինել կամ թողուլ հողերը. շատեր սուսնապատակութեան խնդիր տունն են: Եկատիրներու, Մայկոպ, Ապին եւ Գրիմցիքի քաղաքներու եւ գիւղաքաղաքներու շրջակաները (Կուրանեան շրջան) հարիւրաւոր վերստերու վրայ, լրբութէ հեռու ցրուած են 150 տուն գաղթականներ, 100 տուն տրապիզոնցիներ եւ 50 տուն օրտուցիներ: Տրապիզոնցիներու մի մասը նոր գաղթականներ են, իսկ օրտուցիները հին. կը մշակեն մեծ չափով ծխախոտ եւ մասամբ ցորեն, աստից է որ յիշեցարք ր անունը կուտան. իրենք չեն աշխատիր, այլ ուսւ աղջիկ բանաւորներ կը վարձեն: 30—40,000 ր. կարողութիւն ունեցողներ

պէս, հանճարին ծնունդը կը պակսի անոր մէջ: Հանճարի իսկական նշանը, ճշմարիտ ու միակ փոսքը բնորոշուած ընկերական պայմաններէ եւ աւանդութենէ դուրս իրական եւ միշտ կենդանի արկարներ ստեղծելն է:

Կէտ մըն ալ կայ, որուն վրայ կու գէի յարգելի հօր ու չարքոթութիւնը հրաւիրել: Քաղաքակրթութիւնը, որքան աւելի ծաւալ գտնէ օգրի մը մէջ, որքան ուսումն ու գիտութիւնը բնորոշանայ, եւ հասարակութեան մը հասկացողութեան ընդհանուր մակարդակը բնական երեւոյթներու, ընկերական ու բարոյական խնդիրներու մասին, որքան լայն ու բազմակողմանի ըլլայ, այնքան այդ հասարակութեան մէջ հանճարներութիւնը կը ցանցառի: Ասիկա անվիճելի իրողութիւն մըն է, որուն ի հաստատութիւն հազարաւոր փաստեր կարելի է քաղել մարդկային

քաղաքակրթութեան պատմութենէն: Արտվեան մը 60—70 տարի առաջ, Եւրոպա տեսած, համայնարան աւարտած, կրնար գիւրտութեամբ հանճար դառնալ. իկէ սօզորական տաղանդ մը եղած ըլլար, քանի որ ազգին մտաւոր մակարդակը, հասկացողութեան աստիճանը գրեթէ զլոսի կը հասնէր եւ քանի որ գրական, գիտական ամէն ճիւղ այդ շրջանին զիտ բացարձակօրէն անմշակ միացած էր մեր մէջ: Իսկ այսօր, Արտվեանէն շատ աւելի տաղանդաւոր, աւելի արուեստազէտ ու հմուտ միտքեր ունենալով հանդերձ, անոնք հիտու կը նկատուին—նոյնիսկ Հ. Երեմիանի կողմէ—հանճարներ կոչուելու: Որովհետեւ ժողովուրդը աւելի հասկցող է, աւելի պահանջատէր եւ կարող հանճարն ու տաղանդը զանազանելու:

Է՛հ, ի՛նչ արցունքներ ալ թափել Միսիթարեան սգակիր հայրը, եւ

7—8 ընտանիք կընեն: Երկրին մէջ մասամբ հողատէր, իսկ այստեղ անհող:

Անարայի շրջականերն ալ չը բնակին 20—30 տուն տրապիզոնցի գիւղացիներ հին ու նոր գաղթականներ. ծխախոտ եւ ցորեն կը հասցունեն. հայրենիքի մէջ մասամբ հողատէր, այժմ բոլորն ալ վարձակալ:

(Շարունակելի)

ՆԱՄԱԿ ԽՄԱՐԿՐՈՒԹԵԱՆ

ՍԼԻՎԷՆ, 9 Յունուար

Տեղւոյս Դաշնակցական օժանդակ կօմիտէի անդամներէն Պարոն Մեսրոպ Վալթապետեան մի օրը ճարան բացած է եւ ուր մի ժողովրդական ընթերցարան հիմնուած է, ն սխառնուստի վեամբ օժանդակ կօմիտէիս: Հետեւաբար ներկայիս կը խնդրեմք ազգարարի ձեր թերթին միջոցաւ, որպէս զի հայ հեղինակներ եւ իմաստասիրներ հաճին իրենց երկասիրութիւններէն մէկով օրինակ նուիրել ժողովրդական ընթերցարանիս:

Հասցէ՝ Մեսրոպ Վալթապետեան քաֆէ «Մուշ» (Պուրկարիս) ՍԼԻՎԷՆ

Յ ՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՒԹԱՆ

Հ Ա Ն Գ Է Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ
Հոյազործակալ, Գիտական եւ Արուեստական (պակեղենում)

ՏԵՐԿԵ

ԳԱՐԵԳՐԻ Գ. ՄԵՆՏԱՏՈՒՐԵԻՆ

Գուրեմեր մալուր, սակ է եւ մի քանի օրէն լոյս պիտի տեսնէ, հայ եւ ֆրանսացի աշխատակիցներու աշխատակցութեամբ:

Առ այժմ սմիսը անգամ մը պիտի հրատարակուի Գուրեմը եւ իւրաքանչիւր թիւը պիտի բաղկանայ 16 էջէ:

Տարեկան բաժնեկիւն է
Թուրքիոյ համար 10 ֆրանք
Ռուսիոյ " 6 րուբլի
Արասահմանի " 12 ֆրանք
Յօդուած, նամակ եւ բաժնեկիւն զրկել:

K. Médzadourian — Ingénieur-Agronome
23 rue de la Colégiale (Vme) Paris

—)(—

ապուշ երազանքներով յախշտակուիլ, ներկային հարկադրած պարտականութիւնները ժխտելու եւ անոնց բարոյական մեծութիւնը ուրանալու համար: Կեանքի քիչ թէ շատ փոթորկայոյզ անցեալէ մը հաջք, ծեծութեան մէջ յոգնած, ֆիզիքապէս ու բարոյապէս սպառած մարդու մը բարբանջանքներուն չի նմանիր անսկիւս Իրաւ է, կղերականները մանաւանդ շատ գոճ մնալու պատճառներ չունեն ներկայ սերունդէն, որովհետեւ իրենց նեխած բարոյականը ու դաւանած անդրբնեղեղեան փիլիսոփայութիւնը անխղճօրէն խորտակող ու փշուր փշուր ընողը այդ սերունդը եղաւ...

ՇԱՀԱԳ
—)(—

ՎԻՔԹՈՐԻԱՅԻ ՄՍԸԼԵՆ ՅԵՏՈՑ

Այսօր աշխարհի ամբողջ մասերը լեցուած է Վիքթորիայի կեանքին նուիրում յօդուածներով...

Վիքթորիա բաժնուեցու աշխարհէն. հիմա որքան կուզեն թող գրեն ու խօսին անոր մասին...

Բայց նոյն միջոցին Անգլիոյ գահին վրայ կը բարձրանայ մեռած թագուհիին զաւակը, որ միանգամայն թէ մօր կորուստին համար մխիթարական և թէ իր գահ բաժնանալուն համար շնորհաւորական հեռագիրներ կընդունի...

Սուլթան Համիտ անգամ սուգի մէջ է Վիքթորիայի մահուան պատճառաւ. վիրաւորանքը որ պատճառած էր թագուհին հայկական շարժերու միջոցին իր գէպի Սուլթանը բռնած գիրքով...

Թագուհին հեռագիր և կառավարութեան մարդ զրկեց Սուլթանի 25 տարուան մարդասպանութիւնը շնորհաւորելու և հաստատելու համար...

Ան աշխարհի չորս կողմը կուլան, պաշտօնական արցունքներով թող լան:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՔՐՈՆԻԿ

Օրմանեան պատրիարք անգլիական դեսպանատուն երթալով թագուհիին մահուան առթիւ ցաւակցութիւն յայտնած է դեսպանին:

Պոլսոյ պարսկական դեսպան Միրզա Մահմուտ Խան անձամբ

Պատրիարքին յանձնել է ճահի նուիրած Առիւծ և Արեւ Ա. աստուծանի շքանշանը, կանանչ ժպտէնով:

Իզմիրէն Պոլիս կը հեռագրեն թէ՛ Սարբեան գեկտ. 10ին մեռեր է:

Պատրիարքը Քէնտպրիի Արքեպիսկոպոսի հետագիր մը ուղղած է Լօնտօն, որ իր ցաւակցութիւնները յայտնէ նորընտիր թագաւոր Էտուարտ Է.ի:

Փարիզի հայոց մատրան մէջ Թովհաննէս Շաւարշի համակիրները իր ընկերով Տ. Պաղտատրեանի նախաձեռնութեամբ հոգեհանգիստ կատարեցին վաղածնուի երիտասարդի յիշատակին համար:

Վերջին «Կրօնականի մէջ» տպուած է, խմբագրութեան Ալեքսանտրիայէն ստացած հետեւեալ հեռագիրը.

«Ստացուած տեղեկութիւններէ համեմատ սարսափը տիրում է Այնթափում (Կիլիկիա): Թուրքերը շարք են պատրաստում. Ենիս փաշան զինում է Քիլիսի միսիլման ազգաբնակիչները. հայերի կացութիւնը յուսահատական է. անմիջական օգնութեան կարիքը՝ անյետաձգելի»:

Տեղւոյս Երկուսն Որբախնամ Ընկերութեան Գործադիր Ժողովը, Յունուար 15ին, տօնախմբութեանց և հարսնիքի մը առթիւ հաւաքած է 16.10 ֆրանք. Ուստի Գործադիր Ժողովը կուզայ հրապարակաւ շնորհակալութիւն յայտնելու նուիրատուութեան մասնակցող ազնիւ ազգայնոց:

ԱՐՅԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹՂՈՒՐՔԻ Ա.

Ռուս դեսպանը յունուար 9ին, կրկին խիստ դիմումներ ըրած է Բ. Դրան, Էրզրումի հիւպատոսին վրայ յարձակում գործող քիւրտերը պատժելու համար: Կայսերական իրատէն, որով կը հրամայուէր Ռուսաց պահանջներուն բաւարարութիւն տալու համար մասնաւոր գատարանի մը առջեւ յանցաւոր քիւրտերը դատել, բնաւ զոհացուցած չէ ուսերը: Ռուսիա անպայման կերպով կը պահանջէ քիւրտերու ձեռնադրումը և պատժումը: Եւ այն առթիւ Ռուս դեսպանատունը Դրան ուշագրութիւնը կը հրաւիրէ Հայաստանի տխրալի կացութեան վրայ:

Հանրային պարտուց վարչութիւնը 157,000 ոսկի վճարել է Անատոլիոյ երկաթուղիի ընկերութեան, առ հաշիւ երաշխատութեանց գումարին:

Սուլթան Ահմէտի հրապարակին վրայ Գերմանիոյ կայսեր շինել տուած աղբիւրի բացման հանգէսին ներկայ գտնուելիք

գերման պաշտօնատարներուն համար վրաններ կը զետեղուին: Այդ հանգէսի առթիւ Գերմանիոյ դեսպան պառոն Մառչուլ ճառ մը պիտի խօսի շեշտելով Թուրքիոյ և Գերմանիոյ միջեւ եղած բարեկամական յարաբերութիւնները:

Մինչեւ հիմա Էնկիւրի Ղըրկուած Պոսնացի իսլամ գաղթականներուն թիւը չորս հազարի հասած է. Անոնց ծախքերը կառավարութիւնը կը հոգայ:

ԱՆԿԼԻԱ

Լօնտօնի մէջ թագուհւոյն մահուան սուգի օրը սակարանը և բոլոր վաճառատուները փակուել են ի նշան սոգոյ:

Անգլիոյ նոր թագաւոր Ալպերթ Էտուարտ Է.ի գահակալութիւնը շքեղ հանդէսներով կատարուել է ամսոյս 11ին:

Վիքթորիայի մահը հզօրացէս աղղած է ամերիկացիներու վրայ:

Իտալուհիին յուղարկուելու թիւնը փետրուար երկուքին պիտի կատարուի: Փետրուար 1ին մարմինը Ռոսպրենէն Ռինտուար պիտի տարուի թագուհիին փափակին համաձայն. յուղարկուելու թիւնը բազմաթիւ զինուորներ ներկայ պիտի գտնուին:

ԹՐԱՆՍԻԱ

Քարնարփոնէ կը հեռագրեն թէ Բարեյուսոյ Գլխին հետ հեռագրական հաղորդակցութիւնները ընդհատուած են: Թեւ ջրանի տեղէ կտրուած է: Առատ ուտելիք կայ. կառավարական մարտնչերու մէջ մեծաքանակ արժուիք կը գտնուէ:

Քրիւկէրի Իւթրէխտի մէջ աչքին վրայ կատարուած դործողութիւնը կատարելապէս յաջողած է:

Բարեյուսէն Լօնտօն հասած լուրերը կը սնն թէ Աֆրիքանտէրները կը շարունակեն օգնել պօէրներուն Բարեյուս ըրած արշաւանքներուն:

Անգլիացիներու ձեռք առած միջոցները պօէրներուն շնն արդիւնք թրանսփալի մէջ կորուզի կերպով գործելու:

Քանի մը թերթեր կը հաղորդեն որ պօէրները Բրէթորիայի Արեւելեան կողմը կը կեդրոնանան:

Անգլիացիները Պալմօրալէն քանի մը մղոն հեռու նկատած են ակնածելի պօէր զօրագունդ մը: Պօէրները ամբողջութիւններ կը շինեն:

Հօլանտայի, Լօրէնցօ Մարքիլի և Իփրիկեան երկու հասարակապետութեանց ընդհանուր հիւպատոս Պարոն Բօթ Եւրոպա վերադարձել է և տեսակցու-

թեան մը մէջ յայտարարած է թէ՛ Պօէրները առատ զէնք ունին, Անգլիացիները սկսած այնպէս անոնց ամէն օր նոր պաշար կը հայթայթեն, ինք հաւատացած է որ պօէրները տարիներով կրնան դիմանալ:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ

Նիւ-Եօրքի Հերալտ լրագիրը հետեւեալ հեռագիրը ընդունած է:

«Բանակցութիւնները հասան այն կէտին ուր կը գտնուէին երբ ամիս առաջ»:

Քօնժէր կը յայտարարէ որ ինք պիտի պաշտպանէ մահուան պատժի պահանջը, եթէ այն բերտնացի եղած է, բայց ոչ գրաւոր:

Երկրին խաղաղութիւնը և հաշտութիւնը սելի հեռացած են քան երբէք:

Ամերիկայի թերթ մը կը հաստատէ որ Ռուսիոյ և Զինատանի միջեւ որ և է կարգադրութիւն չէ եղած:

Դեսպանակ ան մարմինը միաձայն որոշած է գրութիւն մը յանձնել շին լրագործներուն, յայտարարելով որ պէս ու թեանց արամադրութիւնները, պատերազմական խնդիրներու մէջ կախում պիտի ունենան Չինաստանի տուած խոստումներուն անմիջապէս կատարուելէն:

Ի միջի սլոյց զեսպանական մարմինը պահանջել է չորս բարձրաստիճան շիներու պատիժը:

Եւրոպացիները սկսած են պատրաստութիւններ տեսնալ թիւնէն զարնան և ամբան համար ընդհանուր զօրաց կայանի վեհածել: Կը կարծուի թէ այդ ժամանակամիջոցին մէջ Բէքիի զօրքերը հոս պիտի հաստատուին մաս մաս դուրս ելլալու համար:

Բէքիէն Նիւ-Եօրք ուղղուած հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ՛ շին լրագործները համաձայնած են բանակցութեան սլոյլ: Չին իշխանը կը յայտարարէ որ չինական պահանջները արդարացի են եւ տուգանքի խնդիրը երկնողմանի է:

Քաշնակիցներէն շատերը պատերազմի սկսած են նմանը չը տեսնուած եղանակով: Չին վաճառականներ և պարզ շինացիներ կը հատատան որ իրենց կրած թախանի արժէքը ակնածելի գումարներու կը հասնի և անգաղար կըլլայ երբ տուգանքի խնդիրը կարգադրուած միջոցին այդ հաշիւը աչքի թողը ըլլայ: Իշխան Չինի նոյնպէս կը յայտարարէ որ թիւնցիցի Բէքիի և ուրիշ քաղաքներ կողպտուած են: